Porin kaupunginkirjasto –
Satakunnan maakuntakirjasto
Gallen-Kallelankatu 12
28100 Pori
pori.fi/kirjasto

EDUSKUNNAN VALTIOVARAINVALIOKUNNAN SIVISTYS- JA TIEDEJAOSTOLLE

ASIA: HE 106/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2018, luku 29.80

Porin kaupunginkirjasto – Satakunnan maakuntakirjaston puolesta kiitän mahdollisuudesta tulla kuulluksi asiasta. Porin kaupunginkirjasto on toiminut Satakunnan maakuntakirjastona valtioneuvoston päätöksellä vuodesta 1975.

Maakuntakirjasto-organisaation poistuminen

Taustaa: Vuoden 2017 alusta voimaan tullut kirjastolaki (2016/1492) sisältää muutoksen, jonka mukaan vuoden 2018 alusta maakuntakirjastot korvataan alueellista kehittämistehtävää hoitavilla kirjastoilla, jotka vastaavat suuremmista kokonaisuuksista kuin nykyiset maakuntakirjastot. Asetuksella kirjastoista säädettiin, että kehittämistehtäviä hoitavien kirjastoja on yhdeksän. Maakuntakirjastojen määrä on ollut 18 eli jokaisessa Suomen maakunnassa on ollut maakuntakirjasto, jonka tehtävät on säädetty asetuksella

Maakuntakirjasto-organisaation poistuminen tarkoittaa käytännössä suurta muutosta kuntien kirjastojen toimintaan. Maakuntakirjastot ovat voineet anomuksesta saada tähän vuoteen asti avustusta, jolla on tuettu yksittäisiä kunnankirjastoja. Avustuksella on katettu maakuntakirjastoissa kaikkien puolesta tehty työ (esim. luettelointi, tiedottaminen yms.), yhteiset hankinnat, suunnittelu, järjestäminen, kehittäminen, ammatillisen osaamisen kehittäminen, opastus yms.

Maakuntakirjastoilla on ollut tehtävänä myös maakuntien yksittäisten kirjastojen, usein hyvin pienien kirjastolaitosten, ammatillinen ja tiedollinen tukeminen, oikeiden toimintatapojen varmistaminen ja levittäminen, lakien, valtionhallinnon linjausten jalkauttaminen yms.

Nyt nämä jäävät joko kokonaan pois tai ainakin etääntyvät kauemmas yksittäisestä kunnankirjastosta. On vaarana, että näitä tehtäviä ei koordinoi mikään taho.

Entiset maakuntakirjastot, jotka eivät ole alueellisen kehittämistehtävän omaavia kirjastoja menettävät huomattavan osan tuloistaan, mikä merkitsee menojen vähentämistä tai tulojen lisäämistä muilla tavoin. Entisten maakuntakirjastojen alueen kirjastojen kustannukset lisääntyvät huomattavasti, koska entisten maakuntakirjastojen on laskutettava työstä, jota ne tekevät muiden alueen kirjastojen hyväksi.

Kirjastolain 8 § 1 ja 2 momentissa säädetään alueellisesta kehittämistehtävästä:

> ”Alueellisella kehittämistehtävällä luodaan edellytyksiä toimialueen yleisten kirjastojen toiminnan vahvistumiselle. Kehittämistehtävällä tuetaan toimialueen yleisten kirjastojen kehittymistä ja henkilöstön osaamista sekä edistetään yleisten kirjastojen keskinäistä yhteistoimintaa.
>
> Kehittämistehtävää hoitava kirjasto toimii yhteistyössä muiden kehittämistehtävää hoitavien yleisten kirjastojen, valtakunnallista kehittämistehtävää hoitavan yleisen kirjaston ja muiden kirjastojen kanssa.”

Jää nähtäväksi, voidaanko useita maakuntia kattavilla toiminta-alueilla toteuttaa kirjastolain 8 § edellyttämää koko toiminta-alueen kirjastojen vahvistumista. Varsinkin väki- ja kuntarikkaalla alueella (esim. Varsinais-Suomi + Satakunta n. 700 000 asukasta ja 44 kuntaa) yksittäisen kunnan kirjastolaitos väistämättä etääntyy kauas kehittämistehtävää hoitavasta kirjastosta.

Vuoden 2018 voimaan astuvan asetuksen valmistelussa jätettiin huomioimatta se työ mitä ja miten maakuntakirjastot ovat nykyisen kirjastosetuksen mukaista tehtäväänsä hoitaneet, minkä huomioon ottaminen olisi ollut välttämätöntä selvitettäessä alueellista ja kansallista tuntemusta ja niihin käytettäviä voimavaroja.

Yhteenvetona totean, että maakuntakirjastoissa tehtävä työ on ollut hyvin konkreettista alueen kirjastojen toiminnan ja niiden asiakkaiden palveluiden tukemista. Maakuntakirjastot ovat mahdollistaneet yhdenvertaisten kirjastopalvelujen tarjoamisen asuinkunnasta riippumatta. Avustusta on käytetty mm. yhteisten e-aineistojen hankintaan, yhteiskäytössä olevan aineiston alueelliseen logistiikkaan, yhteisen aineisto- ja asiakasrekisterin ylläpitoon. Opetus- ja kulttuuriministeriön linjausten mukaan alueellista kehittämistehtävää hoitavien kirjastot eivät voi tukea vastaavia toimintoja, koska ne tulkitaan sisältyvän peruspalveluihin eikä toiminnan vahvistamiseen. Tehtävät tulevat keskittymään kirjastohenkilöstön ammatillisen osaamisen lisäämiseen ja sitä kautta kansalaisten digitaalisten kansalaistaitojen kehittämiseen, jotka nekin tehtävät ovat sisältyneet maakuntakirjastoille.

Kirjastolain mukanaan tuomia uusia tehtäviä

Kirjaston asema kaikenikäisten kansalaisten peruspalveluna perustuu kirjastotoiminnan monipuolisuuteen, maksuttomuuteen ja tilojen vapaaseen käyttöön. Palveluja kehitetään tarjoamalla digitaalisia sisältöjä, ohjelmia ja laitteita ja näiden käytön opastusta kuntalaisille ja yhteisöille. Kirjastoilla on luonteva rooli olla myös digitaalisen ajan kulttuuri- ja tietokeskuksia, joiden tiloja, aineistoja, palveluja ja osaamista voidaan hyödyntää mahdollisimman hyvin.

Julkisia palveluja tarjotaan jo nyt ja lähivuosina ensisijaisesti sähköisesti. Kansalaisista suuri osa tarvitsee apua ja opastusta verkkopalveluiden käytössä. Kirjastot ovat ottaneet tehtäväkseen tämän ns. digikuilun kaventamisen, mutta ne tarvitsevat siihen erillisrahoitusta. Lisäksi tarvitaan pieniä kirjastoja tukevia ja koordinoivia tahoja, vrt. ent. maakuntakirjastot.

Lukeminen ja elämässä menestyminen

Kirjastojen on osoitettu edistävän käyttäjiensä informaatiolukutaitoa ja tiedonhakuaitoa. Informaatiolukutaito ja tiedonhakutaito vaikuttavat opintomenestykseen.

Vahvistamalla lasten lukutaitoa kirjastot lisäävät todennäköisyyttä, että lapset myöhemmin elämässään hankkivat korkeamman koulutuksen, mikä taas nostaa yleistä koulutustasoa. Vapaa-ajan lukemisella on suurempi vaikutus lasten koulumenestykseen kuin heidän perheensä sosioekonomisella statuksella. Lukemisharrastuksen tukeminen ja sen johdosta tehtävä työ ovat kirjastojen perustoimintaa. Kirjastojen perusrahoitusta olisikin syytä lisätä.

Talousarvion kohdassa 29.80, momentti 30. luetelluissa kirjastojen tunnusluvuissa eivät näyt kirjastojen sosiaaliset vaikutukset ja yksittäisille käyttäjille kohdentuvat hyödyt, joilla on myös taloudellista arvoa.

Näkövammaiset ja lukemisesteiset

Talousarvion kohdassa 29.80,momentti 05 koskee näkövammaisten kirjastoa. Näkövammaisten kirjaston toimintamenoja on viime vuosina leikattu voimakkaasti ja linja näyttää jatkuvan. Esim. vuonna 2015 määräraha oli 5,4 M€, kun siihen esitetään ensi vuodelle 4,9 M€.

Käytännössä tämä on tarkoittanut, että näkövammaisten ja lukemisesteisten palvelut on pitkälti siirretty verkkoon ja muilta osin yleisille kirjastoille. Yleisten kirjastojen kannalta ongelmallista on, että niille tulee uusi

käyttäjäryhmä, joka vaatii resursseja ja osaamista. Väliinputoajina ovat tietoyhteiskuntataitoja vailla olevat näkövammaiset ja lukemisesteiset, jotka eivät pysty tai osaa käyttää verkkopalveluja. Yleiset kirjastot tarvitsevat taloudellista tukea selvitäkseen tästäkin haasteesta.

Investoinnit, rakentaminen ja kirjastoautohankinnat

Talousarvioesityksessä ei ole määrärahaa investointiavustuksiin, lukuunottamatta ennen vuotta 2016 myönnettyjen valtionosuuksien ja –avustusten maksamiseen tarkoitettua 3,5 M€.

Kirjastotilat

Digitalisaation myötä kirjastojen merkitys julkisena tilana lisääntyy. Kirjastossa on oltava tilaa oppimiselle, kommunikoinnille, työskentelylle ja viihtymiselle. Kirjastotiloilla on kahtalainen rooli: ne toisaalta palvelevat tiedonsaantia ja kulttuuria aineistojensa ja muiden toimintojensa kautta, mutta toisaalta ne edistävät yleistä viihtyvyyttä miellyttävinä julkisina tiloina. Kirjastot ovat suosittuja, kutsuvia ja turvallisia paikkoja, joihin ihmiset luottavat ja joista he pitävät.

Kirjastojen merkitys vapaa-ajanviettomahdollisuuksien ja sosiaalisten kontaktien tarjoajana korostuu työttömien, eläkeläisen, pätkätyöläisten ja yksinasuvien kohdalla. Se tarjoaa maisemanvaihdosta verrattuna kotona olemiseen. Mielekäs ajankulu puolestaan ehkäisee pitkästymistä, joka taas yhteiskunnan tasolla on omiaan lisäämään epäsosiaalista tai peräti rikollista käytöstä. Tarjoamalla luontevan paikan tulla ihmisten ilmoille kirjastot ehkäisevät syrjäytymistä. Kirjasto integroi myös maahanmuuttajia suomalaiseen yhteiskuntaan ja yhteisöihin sekä ehkäisee näin ulkopuolisuutta.

Kirjastotilojen merkitys korostuu myös uudessa kirjastolaissa. Kirjastolain 6§ todetaan, että kirjaston tehtävänä on ”tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan.”

Valitettavaa on, että monissa kunnissa kirjastojen tilat ovat vanhentuneet nykyvaatimusten mukaan. Kunnat ovat taloudellisessa ahdingossa ja ilman investointiavustuksia monen kunnan kirjastotilat rapautuvat.

Kirjastoautot

Kirjastoautot parantavat palvelujen saatavuutta erityisesti haja-asutusalueilla ja harvaan asutuissa kunnissa. Kirjastoautoja tarvitaan erityisesti koulujen ja kirjaston yhteistyön tukemiseen sekä vanhusten lähipalveluna. Kirjastoauton tuoma palvelutarjonta on merkittävä lisä kouluille, päiväkodeille, palvelutaloille yms. On vaarana, että kirjastoautotoiminta loppuu kokonaan, mikäli siihen ei saada valtionavustusta. Esim. Satakunnassa on enää vain kolme kirjastoautoa, kun niitä tämän vuosituhannen alussa oli vielä seitsemän.

Lopuksi

Vaarana on jatkuvan supistamisen noidankehä. Kirjastojen päästäminen taantumaan näyttäisi aiheuttavan noidankehän: kirjastoissa säästetään, jolloin palvelut kapeutuvat, henkilöstöresurssit niukkenevat, tiloista tulee nukkavieruja ja epäkäytännöllisiä, verkkoasiointia ei kehitetä. Vanhentuneet toimintatavat ja tilat eivät houkuttele käyttäjiä, jolloin tunnusluvut laskevat. Mikäli tätä kehitystä ei katkaista, kirjastoista tulee entistä sopivampia säästökohteita. Mitä käy silloin suomalaiselle sivistykselle?

Porissa 26.10.2017

Asko Hursti

Kirjastotoimenjohtaja, Porin kaupunginkirjasto – Satakunnan maakuntakirjasto,

puh. 044 701 5829